

Ольга Яроцька
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»
Olga Yarotskaya
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv

НАУКОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОМИСЛОВОГО ВОДОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

SCIENTIFIC APPROACHES OF MANAGEMENT OF SYSTEM OF INDUSTRIAL WATER USE IN UKRAINE

Обґрунтовано основні підходи до модернізації існуючої управлінської системи промислового водокористування в Україні, формування інноваційної моделі розвитку промислового комплексу та нової державної політики екологічно збалансованого промислового водокористування.

The main approaches are established for modernization of existing management system of industrial water use in Ukraine, the formation of innovative model of development of the industrial complex and the new state policy of ecologically balanced industrial water use.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні ринкові відносини вимагають вивчення нових теоретико-методологічних підходів до управління системою промислового водокористування. Зростаюче промислове навантаження на навколишнє природне середовище призводить до виснаження і забруднення водних ресурсів, порушення екологічної рівноваги. Через негативний вплив промислових об'єктів на водні ресурси необхідно вирішити якісно нові і складні завдання з оптимізації промислового виробництва, охорони і відновлення водних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Сьогодні відомо чимало наукових праць, в яких розглянуті різні підходи до раціоналізації водокористування в галузях економіки, зменшення водомісткості економіки, управління системою промислового водокористування. Серед дослідників цієї тематики виділяються праці М. Хвесика, Т. Галушкіної, А. Яцика, В. Сташука, В. Шевчука, В. Голяна, В. Данілов-Данільяна, О. Дьоміна та інших учених.

Мета статті. Нині залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження окремі аспекти еколого-економічних проблем промислового водокористування, серед яких важливими є основні підходи до модернізації його управлінської системи та розробки заходів щодо вирішення існуючих завдань у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На нинішньому етапі соціально-економічного розвитку України до вирішення промислових,

водогосподарських та екологічних проблем слід підходити комплексно, модернізуючи існуючу систему управління водними ресурсами з урахуванням інституціональних змін в економіці країни. Інституціональні зміни у сфері промислового водокористування мають спрямовуватись на інноваційно-інвестиційний розвиток промислового комплексу з урахуванням ресурсно-екологічних вимог, стандартів та обмежень. Реалізація такого напряму можлива на основі застосування новітніх екологічно збалансованих, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних замкнутих виробничих циклів, а також подальшого розвитку систем оборотного і повторного застосування прісних, морських і стічних вод. Це дасть можливість комплексно використовувати матеріально-сировинні ресурси, знижувати собівартість продукції та зводити до мінімуму викиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище. Також, як зазначають О. Амоша, В. Вишневський і Л. Збаразська [1, с. 6], недотримання сучасних екологічних характеристик технологій і продукції є значною перешкодою на шляху забезпечення стратегічної конкурентоспроможності вітчизняної промисловості в цілому та окремих виробництв. Подальше погіршення екологічних параметрів технологій та продукції зумовить звуження присутності вітчизняних товаровиробників як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках.

Управління системою промислового водокористування є складовою системи управління водними ресурсами, яка повинна базуватися саме на басейновому управлінні (як це передбачено Водним кодексом України та Загальнодержавною програмою розвитку водного господарства), здійсненні водоохоронної та водогосподарської діяльності, узгодженні інтересів водокористувачів, попередженні і зниженні небезпек, запобіганні надзвичайних ситуацій, платності і повному відшкодуванні збитків від наслідків використання водних та інших взаємопов'язаних природних ресурсів. Відповідно, в основу управління системою промислового водокористування слід покласти головні засади: нерозривну єдність і взаємозалежність процесів використання водних ресурсів промисловими об'єктами, їх охорони і відтворення; екосистемний підхід, який передбачає створення управлінських структур, що здійснюють у межах водозбірних басейнів функції планування, координації і контролю; удосконалення розмежування повноважень у питаннях використання та охорони водних ресурсів між органами державної влади, а також між ними та органами місцевого самоврядування. Тому управління системою промислового водокористування повинне здійснюватись за такими напрямами:

- збалансування економічних та екологічних інтересів промислових підприємств, пов'язаних із використанням водних ресурсів;
- створення стабільної системи водозбереження у промисловому комплексі;
- підвищення інвестиційної активності щодо будівництва сучасних і реконструкції існуючих водогосподарських та водоочисних об'єктів;
- здійснення прямих інвестицій у науково-дослідні й організаційно-конструкторські роботи, пов'язані з освоєнням новітніх та розробкою водозберігаючих і водоочисних технологій;

- реалізація інноваційних промислових проектів, спрямованих на формування екологічно збалансованого водокористування і стабільний розвиток промислового комплексу;
- створення ефективних ринкових важелів еколого-економічного регулювання водних відносин, що сприятиме забезпеченню достатнього фінансування промислової та водоохоронної діяльності;
- гарантування безпеки промисловим підприємствам у водоресурсній сфері;
- реалізація водогосподарської стратегії щодо впровадження басейнового управління водними ресурсами, який сприятиме раціональному водокористуванню в усіх галузях промисловості, відтворенню та охороні водних ресурсів.

У сучасних ринкових умовах управління системою промислового водокористування має базуватися на раціональному споживанні водних ресурсів, водозбереженні та забезпеченні промислового зростання. Упровадження нових ринкових інститутів у систему водних відносин має здійснюватися, виходячи з міркувань економічної доцільності й екологічної безпечності використання водних ресурсів у новоствореній управлінській моделі. На законодавчому рівні необхідно розробити й затвердити організаційну структуру і функціональну схему подальшого впровадження басейнового принципу управління, відповідні нормативно-правові акти, що забезпечують раціональне промислове використання, охорону і відтворення водних ресурсів.

Нинішній стан системи промислового водокористування вимагає нових підходів до управління ним, запровадження нових інститутів, які визначатимуть для промислових об'єктів рамки використання водних ресурсів, розпорядження ними, систему стимулювання до впровадження водозберігаючих та безводних технологій, формуватимуть нову ринкову інфраструктуру регулювання водоресурсних відносин у промисловості.

Сьогодні управління системою промислового водокористування базується на промисловому та водогосподарському управлінні (рис.).

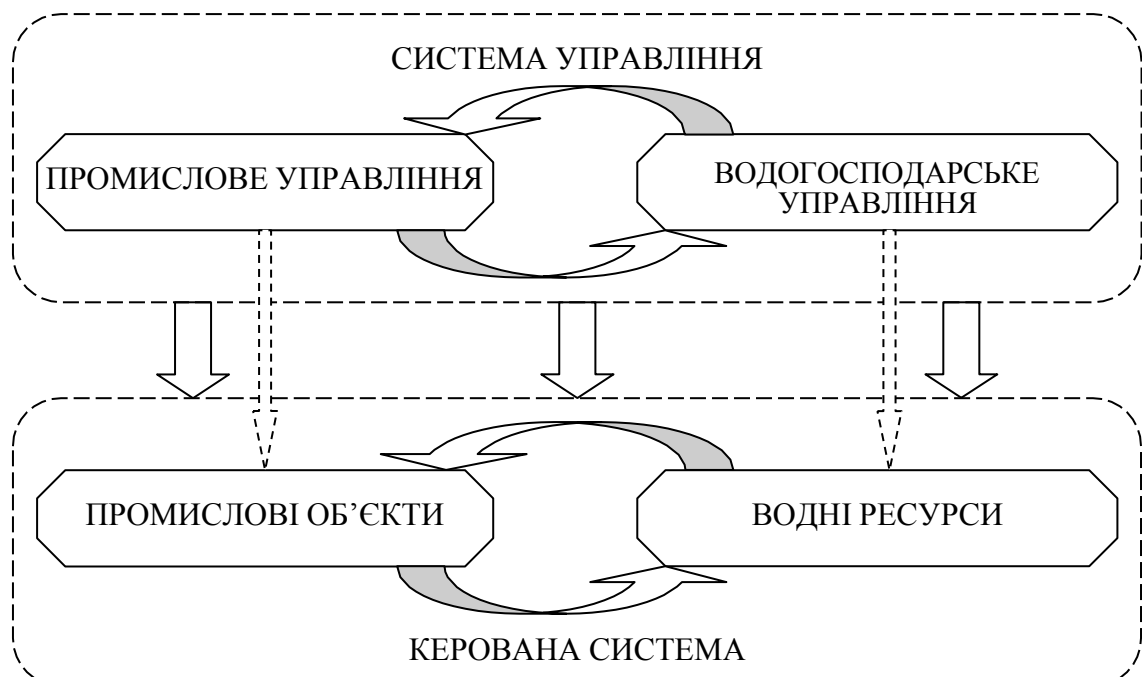

Рис. Управління системою промислового водокористування

Суб'єктами промислового управління є промислові міністерства (не лише суто промислові, а й інші, які мають відношення до промисловості), управління промисловістю місцевих державних адміністрацій; місцеві ради та їх виконавчі комітети (з питань, переданих їм державою); адміністрації промислових об'єднань і підприємств тощо. Повноваження у сфері водогосподарського управління належать Міністерству екології та природних ресурсів України, Державному агентству водних ресурсів України та іншим органам державної виконавчої влади. Найвищим органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який реалізує державну політику в галузі управління промисловим водокористуванням, координує дії всіх виконавчих структур у цій галузі та розмежовує їх повноваження через затвердження відповідних положень про ці структури.

Досвід реформування останніх років свідчить, що ринкові реформи, підкріплені активною промисловою політикою, здатні привести до зростання обсягів промислового виробництва, величини валового внутрішнього продукту, експорту вітчизняної продукції. Це підтверджує доцільність переміщення промислової політики в економічних реформах на перший план. Сучасна промислова політика повинна сприяти реалізації заходів щодо зростання промислового виробництва та водночас зменшенню водомісткості промислової продукції, збалансованого й екологічнобезпечного водоспоживання, тобто спрямовуватись на екологізацію промислового виробництва, поліпшення екологічних характеристик як технологічних процесів, так і виробленої продукції.

Управління системою промислового водокористування слід спрямовувати на формування інноваційної моделі розвитку промислового комплексу, при якій особливої уваги потребує впровадження високотехнологічних водозберігаючих виробництв, спроможних випускати наукоємну продукцію, конкурентоспроможну на світовому ринку. Основними важелями державного регулювання розвитку системи промислового водоспоживання є податкова та амортизаційна політика господарської діяльності водоспоживачів, політика у сфері надання субсидій промисловим підприємствам, які здійснюють екологічні заходи, стимулююча політика у сфері екотехнологій, зовнішньоекономічної діяльності.

Головною вимогою до якості технологій та випуску промислової продукції мають стати екологічні показники. Держава, з одного боку, повинна стимулювати розвиток наукових досліджень у сфері зниження водомісткості промислової продукції, а також розробок, спрямованих на нові екологічно прийнятні технології та їх упровадження, з іншого – ставити нові жорсткі вимоги до існуючих або нових виробництв та їх продукції через систему стандартів і вимог. Сукупність таких умов спонукатиме підприємців до пошуку і впровадження інновацій екологічного характеру, здійснення більших витрат на власні або замовлені науково-технічні дослідження.

Екологічна модернізація промислового комплексу повинна сприяти зростанню економічної ефективності виробництва, його техніко-

економічного рівня та реалізації нових технологій для випуску конкурентоспроможної продукції. Разом з тим промислова політика обов'язково має включати активізацію та підвищення ефективності впровадження нових екологічнобезпечних, водозберігаючих і природоохоронних технологій.

В умовах сучасного стану реформування економічних процесів важливим є поєднання як економічних методів регулювання, так і адміністративних, з метою забезпечення раціонального водокористування та розвитку великих промислових підприємств і галузей промисловості в цілому. Власне, роль держави в реалізації промислової політики полягає в тому, що вона має здійснювати регулювання, виходячи з комплексу своїх функцій, характерних для ринкової економіки. Для цього повинен функціонувати відповідний економічний механізм, при якому розвиток забруднюючих виробництв для промисловців стане економічно не вигідним. Цьому сприятиме впровадження підвищених штрафів за скиди забруднених вод у водні об'єкти, застосування адміністративних санкцій за перевищення ліміту водозабору, державна підтримка водоспоживачів, які здійснюють водоохоронні заходи, надання пільгових кредитів на впровадження водозберігаючих та водоохоронних технологій тощо.

Використовуючи методи фіскально-бюджетного та грошово-кредитного регулювання, державна політика у сфері промислового водокористування повинна створити умови для: упровадження групових очисних споруд, розроблення систем оборотного і повторного водозабезпечення в межах промислових вузлів; переходу на природозберігаючі технології у виробництві, використання яких відкриває додаткові можливості щодо економії свіжої води при каскадному чи повторному її використанні та промислового водозабезпеченні підприємств за рахунок очищення побутових стічних вод; скорочення кількості й протяжності мережі споруд, а також ефективного промислового водокористування, які будуть сприятливі для забезпечення необхідною науково-технічною інформацією, проведення відповідної кадрової політики щодо подальшого вдосконалення одержаної технології.

Досвід роботи з організації водозбереження показує, що комфортних умов водокористування взагалі неможливо досягти, необмежено нарощуючи об'єми виробництва і подачі води. Вирішити це складне завдання можливо лише з допомогою економії і раціонального водоспоживання. Зниження водоемності виробленої продукції є важливим резервом скорочення об'ємів використаних на виробництві водних ресурсів, що позначається на капітальних затратах для створення потужностей водного господарства, котре значною мірою визначає розвиток промисловості.

Ефективна промислова та водогосподарська діяльність потребують нової системи управління промисловим водокористуванням. Існуюча структура вже не відповідає новому інституціональному середовищу, що поступово формується у сфері природокористування, а також загальним тенденціям інтеграції світогосподарських зв'язків. Тому необхідна сформована інноваційна модель промислового та водогосподарського менеджменту на основі нової парадигми промислового водокористування, розробки інструментальної бази управління моделлю сталого промислового

водокористування на макро- та мікрорівні, удосконалення системи управління водоресурсними відносинами в регіональних господарських комплексах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладені вище обґрунтування, слід зазначити, що в сучасних ринкових умовах управління системою промислового водокористування повинне спрямовуватись на еколого-економічний результат, розробку та реалізацію нової державної політики екологозбалансованого промислового водокористування, яка орієнтується на структурну модернізацію національного промислового комплексу та вдосконалення системи стимулювання раціонального водокористування, тобто прийняття допоміжних економічних важелів і стимулів, що забезпечать ефективне використання, відтворення та охорону водних ресурсів.

Література

1. Амоша О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу / О. Амоша, В. Вишневський, Л. Збаразська // *Економіка України*. – 2009. – № 12. – С.4–13.